

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра соціології та соціальної роботи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан факультету суспільних наук
Остапець Ю.О./
_____ 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	23 Соціальна робота
Спеціальність	231 Соціальна робота
Освітня програма	Соціальна робота
Статус дисципліни	Обов'язкова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2021

Робоча програма навчальної дисципліни «Соціальна психологія» для здобувачів вищої освіти галузі знань **23 «Соціальна робота»** спеціальності **231 «Соціальна робота»** освітньої програми «Соціальна робота».

Розробник: Джуган Р.І., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри соціології та соціальної роботи,

протокол № 12 від « 01 » липня 2021 р.

Завідувач кафедри Шандор Ф.Ф.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук

протокол № 8 від «1» липня 2021 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О.О.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ЄКТС – 6,5	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 195	1	2
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6 самостійної роботи студента – 99	2	4
	Лекції:	
	54	16
	Практичні (семінарські):	
	42	12
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	99	167

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчального курсу «Соціальна психологія» є підвищення освітнього рівня молодих фахівців з питань соціальної та загальної психології і покращення їх практичної підготовки до розуміння і правильного рішення соціально-психологічних проблем життя і професійної діяльності.

Основні завдання: ознайомлення студентів з основами соціальної психології, досягнення розуміння соціально-психологічної реальності в житті людей, груп, суспільств; знання методологічних основ соціальної психології, її системи і можливості рішення прикладних завдань життя і професійної діяльності; розкриття ролі і психологічних механізмів соціалізації, формування цивілізованої особистості, розвиток соціальних і соціально-психологічних властивостей і особистих можливостей самоактуалізації і самореалізації в онтогенезі; розуміння психології групи і її вплив на поведінку її членів, рівень соціально-психологічного розвитку груп, особливості колективу та способи участі індивіда в житті і діяльності групи; навчити студентів способам побудови позитивних взаємовідносин, спілкування і взаємодії в групі, профілактика конфліктів, участь у створенні сприятливого соціально-психологічного клімату; ознайомити з соціально-психологічною диференціацією суспільства, діючими у ньому великими спільнотами, їх особливостями; ознайомити з психологією суспільства, її структурою, із соціальними змінами які відбуваються у суспільстві, їх соціально-психологічними корелятами, можливостями усвідомленого вибору громадянської позиції і у житті своєї держави.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) загальних компетентностей:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу на основі логічних аргументів та перевірених фактів (ЗК-1);

- здатність спілкуватися державною мовою, вміння правильно, логічно, ясно будувати своє усне й писемне мовлення (ЗК-3);
- здатність вчитися і бути сучасно навченим, до самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації (ЗК-4);
- здатність у процесі навчання та при самостійній підготовці до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК-5);
- здатність визначати, формулювати та професійно розв'язувати проблеми (ЗК-6);
- здатність працювати у команді, виконувати дослідження в групі під керівництвом лідера; здатність дотримання строгих вимог дисципліни, планування та управління часом (ЗК-7);
- здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК-9).

2) фахових компетентностей:

- уміння застосувати на практиці базові та інструментальні цінності соціальної роботи, розуміння соціальних і психологічних наслідків своєї професійної діяльності (ФК-1);
- бути готовим до участі у здійсненні управлінських заходів для вирішення ситуацій, які утруднюють соціальне функціонування окремих індивідів, сімей, груп, громад (ФК-2);
- здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання основ ділового спілкування іноземною мовою, ведення ділової документації (ФК-10);
- володіння навичками диференціації соціальної роботи з клієнтами з врахуванням їх національно-культурного, вікового, гендерного і соціального статусу та індивідуально- психологічних характеристик (ФК-12);
- здатність використовувати професійно профільовані знання і галузі соціології, психології, медицини, педагогіки, права, менеджменту та ін. наук для діагностики, прогнозування, проектування і моделювання соціальних процесів і явищ у контексті соціального захисту населення, з метою максимізації соціальних ресурсів у відповідності до потреб та інтересів користувачів послуг (ФК-14);
- уміння налагоджувати, підтримувати і розвивати міждисциплінарне професійне співробітництво, корпоративну відповідальність на основі знання системи органів і служб, які задіяні до роботи із складними життєвими обставинами клієнтів (ФК-16);
- розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства і уміння їх використовувати у професійній діяльності та всебічно аналізувати історичні процеси, події та факти з наукових позицій і їх тлумачення (ФК-19);

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни є опанування таких навчальних дисциплін освітньої програми:

ОК1.1.5 Основи педагогіки і психології в соціальній роботі

ОК1.2.19 Вступ до спеціальності

4. ОЧКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Соціальна робота» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення таких програмних результатів навчання:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування завдань спеціальності, відтворювати факти (дати, події, принципи й закономірності суспільного розвитку), встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення етнічної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі	ПРН1
грамотно висловлюватися в усній та писемній формі, використовувати мову професійного спілкування; застосовувати іноземну мову в процесі комунікації, мовленнєві навички та норми відповідної мовної культури, використовувати іноземну мову у професійному спілкуванні на високому рівні, знати та розуміти наукову термінологію зі спеціальності	ПРН2
аналізувати психічні властивості і стани, характеризувати психічні процеси, різні види діяльності індивідів у групі, процеси розвитку, соціалізації, соціальної адаптації та інтеграції особистості, соціально-психологічні процеси в малих та великих групах	ПРН10
практикувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин	ПРН11
використовувати методи діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів	ПРН13
встановлювати та підтримувати взаємини з клієнтами на підґрунті взаємної довіри та відповідно до етичних принципів і стандартів соціальної роботи, надавати їм психологічну підтримку й наснажувати клієнтів	ПРН17
демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень	ПРН22

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
знання методологічних основ соціальної психології, її системи і можливості рішення прикладних завдань життя і професійної діяльності; розуміння ролі психологічних механізмів соціалізації, формування цивілізованої особистості; знання про розвиток соціальних і соціально-	ПРН1, 2, 10, 11, 13, 17, 22

психологічних властивостей і особистих можливостей самоактуалізації і самореалізації в онтогенезі; розуміння психології групи і її вплив на поведінку її членів, рівня соціально-психологічного розвитку груп, особливості колективу та способи участі індивіда в житті і діяльності групи; вміння будувати позитивні взаємовідносини, спілкування і взаємодію в групі.	
---	--

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання результатів навчання та методами демонстрування з навчальної дисципліни є:

- поточний контроль – здійснюється для всіх видів аудиторних занять під час їх проведення. Метою поточного контролю є визначення рівня досягнень дисциплінарних результатів навчання студента за певним розділом (темою) робочої програми дисципліни, практичними заняттями, самостійною роботою;
- проміжний (модульний) контроль має на меті оцінювання знань, умінь та практичних навичок студента, набутих під час засвоєння теоретичного і практичного матеріалу після вивчення логічно завершеної частини навчальної дисципліни;
- підсумковий контроль передбачає комплексне оцінювання рівня сформованості результатів навчання з дисципліни.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на практичних заняттях.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2+3	T4	T5	T6+7	50	100
6	6 + 10	6	6	6 + 10		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T8+9	T10	T11+12	T13	T14	50	100
7+7	7	8+7	7	7		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів	Кількість	Максимальна кількість балів
Практичні заняття	5	40	5	40
Реферат	1	10	1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння напрямків у соціальній психології. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

40-50 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією.

30-39 балів – студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації.

20-29 балів – студент відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою.

10-19 балів – студент не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань.

1-9 бали – не в змозі викласти зміст питань, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, вирішує завдання, які потребують однослівної відповіді.

0 – студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити.

Підсумковий семестровий контроль здійснюється в усній формі. Семестровий залік проводиться за навчальним матеріалом, визначеним робочою навчальною програмою. Підсумкова кількість балів виставляється за 100-бальною шкалою та за національною шкалою. Студент отримує три

питання з різних тем, визначених робочою навчальною програмою дисципліни. Кожне питання оцінюється окремо: 1-ше – 20 балів, 2-ге – 20 балів, 3-тє – 60 балів. Загальна оцінка виводиться як арифметична сума отриманих балів. Критерієм оцінки відповідей служить рівень володіння студентом навчальним матеріалом. Залік вважається складеним за умови отримання не менше 60 балів.

Підсумкова оцінка з дисципліни здійснюється згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів Університету в систему оцінювання за шкалою ECTS.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1.

Тема 1 Загальна характеристика соціальної психології як галузі психологічних знань. Предмет соціальної психології Місце соціальної психології серед інших наук та структура соціальної психології. Історія розвитку соціальної психології Методологія та методи соціально-психологічного дослідження

Тема 2. Соціальна установка, визначення та класифікація. Дослідження поняття і динаміки соціальних установок. Атитюдів. Опції атитюдів. Різновиди існуючих у суспільстві соціальних установок. Ознаки соціальних норм

Тема 3. Спілкування як соціально-психологічне явище. Поняття спілкування. Види спілкування. Функції спілкування. Психологічні способи впливу в процесі спілкування.

Тема 4. Спілкування як сприймання людьми один одного. Трактують терміну «соціальна перцепція» в історії соціальної психології. Ідентифікація, емпатія та рефлексія як механізми взаємодії. Вплив установки на процес сприймання іншої людини. Поняття казуальної атрибуції та її помилки. Формування першого враження та його помилки. Вимірювання точності міжособистісної перцепції

Тема 5. Визначення та характеристика соціальних груп. Поняття соціальної групи. Групові процеси. Груповий тиск. Морально-психологічний клімат групи.

Тема 6. Утворення та розвиток малої групи. Детермінанти утворення малої групи. Двовимірні моделі розвитку групи. Моделі колективоутворення.

Тема 7. Загальні тези психології малих груп. Визначення та головні ознаки малої групи. Трактують поняття "мала соціальна група" в історії соціальної психології. Головні підходи до вивчення малої соціальної групи: соціометричний напрям, групова динаміка, психоаналіз, інтеракціонізм. Класифікація малих груп. Мала соціальна група та її структура.

МОДУЛЬ 2.

Тема 8. Нормативна поведінка у групі. Групові норми і нормативна поведінка. Дослідження нормативного впливу групової більшості. Феномен групового тиску. Конформізм та конформність. Вплив меншості на групу. Концепція референтних груп особистості

Тема 9 Динамічні процеси в малій групі. Поняття та процеси групової динаміки. Механізми групової динаміки. Утворення малої групи. Розвиток малої групи.

Тема 10. Проблема групової згуртованості. Поняття згуртованості. Міжособистісна сумісність. Групові конфлікти. Поняття лідерства і керівництва. Стили керівництва.

Тема 11. Проблема прийняття групового рішення. Індивідуальні та групові рішення. Групове завдання. Аналіз якості групових рішень. Групові деформації. Етапи прийняття рішення.

Тема 12. Натовп як форма масової поведінки людей. Основні характеристики масових форм поведінки. Історія дослідження психології мас. Психологія мас в концепціях Г.Лебона та Г.Тарда. Концепція психології мас З.Фрейда. С.Сигеле про злочинний натовп. Російська традиція вивчення натовпу

Тема 13. Натовп, як соціально-психологічний феномен. Натовп і публіка. Натовп і маса. Загальні риси натовпу. Чисельна характеристика натовпу. Рольова диференціація у натовпу. Умови і етапи формування натовпу. Колективне і підсвідоме у натовпу. Паніка як феномен натовпу. Чутки як феномен натовпу

Тема 14. Специфіка поведінки людини у натовпу. Загальні характеристики поведінки людини у натовпу. Зміна психічних процесів людини у натовпу. Причини зміненого стану свідомості. Деіндивідуалізація і фізична анонімність. Залежність сили впливу від чисельності натовпу. «Кінцева реакція» у натовпу.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Форма навчання: денна				
	Усього	у тому числі			
Лекції		Практичні	Лабораторні	Індивід. робота	Самост.робота
Модуль 1.					
Тема 1. Загальна характеристика соціальної психології як галузі психологічних знань	14	2	2		10
Тема 2. Соціальна установка. визначення та класифікація	14	2	2		10
Тема 3. Спілкування як соціально-психологічне явище	14	2	2		10
Тема 4. Спілкування як сприймання людьми один одного	14	2	2		10
Тема 5. Визначення та характеристика соціальних груп	14	4	4		6

Тема 6. Утворення та розвиток малої групи	14	4	4			6
Тема 7. Загальні тези психології малих груп	14	4	4			6
Модульна контрольна робота	2	2	0			0
<i>Разом за модуль 1</i>	<i>100</i>	<i>22</i>	<i>20</i>			<i>58</i>
Модуль 2.						
Тема 8. Нормативна поведінка у групі	14	4	4			6
Тема 9. Динамічні процеси в малій групі	14	4	4			6
Тема 10. Проблема групової згуртованості	14	4	4			6
Тема 11. Проблема прийняття групового рішення	14	6	4			4
Тема 12. Натовп як форма масової поведінки людей	12	4	2			6
Тема 13. Натовп, як соціально-психологічний феномен	11	4	2			5
Тема 14. Специфіка поведінки людини у натовпу	14	4	2			8
Модульна контрольна робота	2	2	0			0
<i>Разом за модуль 2</i>	<i>95</i>	<i>32</i>	<i>22</i>			<i>41</i>
Разом за семестр	195	54	42			99

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	Практичні	Лабораторні	Індивід. робота	Ссамост. робота
Тема 1. Загальна характеристика соціальної психології як галузі психологічних знань	14	1	0			13
Тема 2. Соціальна установка. визначення та класифікація	14	1	1			12
Тема 3. Спілкування як соціально-психологічне явище	14	1	1			12
Тема 4. Спілкування як сприймання людьми один одного	14	1	1			12
Тема 5. Визначення та характеристика соціальних груп	14	1	1			12
Тема 6. Утворення та розвиток малої групи	14	1	1			12
Тема 7. Загальні тези психології малих груп	14	1	1			12
Тема 8. Нормативна поведінка у групі	14	1	1			12
Тема 9. Динамічні процеси в малій групі	14	1	1			12
Тема 10. Проблема групової згуртованості	14	1	1			12

Тема 11. Проблема прийняття групового рішення	14	1	1			12
Тема 12. Натовп як форма масової поведінки людей.	12	2	1			9
Тема 13. Натовп, як соціально-психологічний феномен	11	2	1			8
Тема 14. Специфіка поведінки людини у натовпу	14	1	0			13
Модульна контрольна робота	4	0	0			4
Разом за семестр	195	16	12			167

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Тема 1. Загальна характеристика соціальної психології як галузі психологічних знань	2	0
2	Тема 2. Соціальна установка. визначення та класифікація	2	1
3	Тема 3. Спілкування як соціально-психологічне явище	2	1
4	Тема 4. Спілкування як сприймання людьми один одного	2	1
5	Тема 5. Визначення та характеристика соціальних груп	4	1
6	Тема 6. Утворення та розвиток малої групи	4	1
7	Тема 7. Загальні тези психології малих груп	4	1
8	Тема 8. Нормативна поведінка у групі	4	1
9	Тема 9. Динамічні процеси в малій групі	4	1
10	Тема 10. Проблема групової згуртованості	4	1
11	Тема 11. Проблема прийняття групового рішення	4	1
12	Тема 12. Натовп як форма масової поведінки людей.	2	1
13	Тема 13. Натовп, як соціально-психологічний феномен	2	1
14	Тема 14. Специфіка поведінки людини у натовпу	2	0
	РАЗОМ	42	12

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Тема 1. Загальна характеристика соціальної психології як галузі психологічних знань	10	13
2	Тема 2. Соціальна установка. визначення та класифікація	10	12
3	Тема 3. Спілкування як соціально-психологічне явище	10	12
4	Тема 4. Спілкування як сприймання людьми один одного	10	12
5	Тема 5. Визначення та характеристика соціальних груп	6	12
6	Тема 6. Утворення та розвиток малої групи	6	12
7	Тема 7. Загальні тези психології малих груп	6	12

8	Тема 8. Нормативна поведінка у групі	6	12
9	Тема 9. Динамічні процеси в малій групі	6	12
10	Тема 10. Проблема групової згуртованості	6	12
11	Тема 11. Проблема прийняття групового рішення	4	12
12	Тема 12. Натовп як форма масової поведінки людей.	6	9
13	Тема 13. Натовп, як соціально-психологічний феномен	5	8
14	Тема 14. Специфіка поведінки людини у натовпу	8	13
	Модульні контрольні роботи	0	4
	Разом	99	167

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби – комп'ютер, мультимедійний проектор.

Програмне забезпечення – офісні додатки

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Гончарук П.А., Сингаївська І.В. Загальна психологія: пропедевтика (модульний підхід): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2009. 218 с.
2. Зелінська Т.М., Михайлова І.В. Практикум із загальної психології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Каравела, 2009. 271 с.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учб. л-ри, 2008. 271 с.
4. Общая психология: конспект лекций для студентов 1 курса фак. «Соц. менеджмент» / Нар. укр. акад., [каф. общ. и приклад. психологии; авт.-сост. О. В. Мушинская]. Х.: Изд-во НУА, 2011. 128 с.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. Навч. посібник. К.: Академвидав, 2003. 568 с.

Допоміжна література

1. Говорун Т.В., Кікінеджи О.М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. К.: Академія, 2004. 308с.
2. Копець Л.В. Психологія особистості: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2007. 460 с.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: посібник. К.: Академвидав, 2003. 568 с
4. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2003. 360 с.
5. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія: навч. посібн. К.: Каправела, 2011. 264 с.
6. Трухін І.О. Соціальна психологія спілкування: навчальний посібник. К., 2005. 336 с.